

Esej

UDK: 398.8(497.583)(210.7Ploča)

82-4

NEKOJE CRTICE O POVIJESTI PLOČE

»*Girona* (lat. giro – krug; grčki γυρος – zaobljen; danas Drvenik Veli, op. a.), *Planca* (za žitelje i danas Ploča, službeno – Drvenik Mali; op. a.) i *Figa* (danas Smokvica, op. a.) – otočići su po sebi бесплодни i nevoljni. Komuna [trogirska, op. a.] je imala na njima pravo sve do godine 1420., što je bilo vrijeme kad su dobrovoljnom predajom oni gradovi podčinili privedroj Republici živote i imanja. Dopalo je 1491. Stjepanu Stafileu postići investituru livela (zakup na određeni period) nad ovim otočićima ali, kako se oblik nije svidio komuni, bili su poslani [u Veneciju, op. a.] Jakov Andreis i Ivan Quarco da bi isprosilili dukale da se ovi otočići ne udijele na livel, već stavljeni na dražbu iz godine u godinu, da bi njihovi dohoci mogli vidjeti vlasništvo onih zemljišta u raspolaganju principa [dužda, op. a.], kojemu su bila darovana. Ovi su otočići bili skroz nenastavani. Godine 1500. počela se nastavati Girona i ondje je bila sagrađena crkva Sv. Jurja, u vremenima koja teku preuđesena na nov način pod naslovom Rođenja Marijina.«

P. Andreis, *Storia della citta di Traù, libro settimo*, XVII. st.

Kao što se iz prethodnoga vidi, Ploča (kao i ostala dva spomenuta otoka) počinje bivati sustavno i za stalno nastavana početkom 16. st. Logičan je to potez Venecije, koja njima neposredno upravlja, računajući na to da je uvijek veća korist, kako ekonomska, tako i politička, na svoje teritorije dovesti stalne stanovnike (najčešće izbjegle pred Turcima), nego ih davati u zakup, rješavajući tako i demografski problem, jako izražen tih nestabilnih stoljeća stalne turske opasnosti. Čini to *Serenissima* i ovdje organizirano i sustavno, kao i u nizu drugih krajeva i sredina pod svojom upravom (sela Arbanija i Slatine na otoku Čiovu izbjeglicama iz Okolice Drača, odnosno Poljičanima, Račišće na Korčuli pukom iz okolice Makarske, Nova Sela i Sumartin na Braču izbjeglicama iz Poljica, okolice Drača

1 Ovaj prilog je objavljen u izdanju »*Zapisi sa škoja: šesnaest pučkih napjeva s otočića Ploče*«, koje je priredio Duško Geić (ur. Daniela Kontić-Strojan), Zdrženi artisti Trogir, 2018., ISBN 978-953-55689-3-3.

i Hercegovine....., navest ćemo samo neke primjere). Jednako tako, gore spomenutu Gironu naseljava izbjeglima iz okolice Drvenika, kraj Makarske, po kojima ovaj otok i naselje na njemu dobivaju današnje ime.

Na isti se način tada naseljava i Ploča, za koju s velikom sigurnosti možemo ustvrditi da je tijekom svoje povijesti povremeno bila naseljena još puno prije tog vremena. U prilog toj tvrdnji ide i činjenica da se na istočnoj strani Ploče, nešto južnije od uvale Garbina (lok. Šepurina) nalazi (danas urušen, ali još donekadna u funkciji) bunar s bočatom vodom, koji se može povezati s arheološkim lokalitetom na predjelu zvanom Krasi, u istoj uvali, svega stotinjak metara sjevernije, na kojem predjelu nalazimo temelje četverokutne građevine (ostaci vile rustike??), pokraj kojih se još uvijek zna naći ulomaka antičke keramike. Sam lokalitet (jednako kao i još jedan na Ploči, onaj u uvali Mala Rina) nije nikada sustavno istraživan.

Na temelju prethodno iznesenog usuđujemo se zaključiti da je već u antičko vrijeme, na Ploči, povremeno, možda za *kampanja* poljoprivrednih radova (obrađa tla, rezidba, berba grožđa i maslina, striženje ovaca) znao boraviti određen broj ljudi, najvjerojatnije robova i njihovih nadzornika koji su za svoga boravka ondje izgradili, makar i najskromnije, nastambe, vjerojatno građene u suhozidu i prekrivene slamom).

O SVJETOVNOM VOKALNOM IZRIČAJU ŽITELJA PLOČE

Kad je riječ o napjevima i načinima pjevanja ove malene otočne zajednice, možemo iznijeti sljedeće:

– Na Ploči je autor ovoga priloga imao priliku slušati svjedočenje starijih *škojara* o pjevanju pripovjednih napjeva (uglavnom u desetercu), a te su napjeve i pjevanje pučani nazivali »iz libra«. Izvodio ih je pjevač uvijek držeći pred sobom knjigu s tekstovima napjeva (pjevač nikada nije htio pjevati bez knjige u ruci, čak i kada je pjevao u mraku, a o toj pojavi, za naselja Vinišća i Marinu, piše i Nikola Buble u *Glazbena kultura stanovnika trogirske općine*, Muzej grada Trogira, 1988.). Napjevi su se pjevali u raznim prigodama okupljanja seljana na mjestima sastajanja i druženja, najčešće za blagdanskim popodneva i na sijelima uz komin.

– Slijede zatim napjevi koji su se pjevali »uz kolo«, koje se igralo na seoskoj poljani Rudina, o čemu svjedoči Vjekoslava Dražić-Slavka (1928. – 2015.), koja je sve do početka sedamdesetih i sama igrala u kolu: ».....Otô cילו pozapodnê ja san, kako luda, na Rudînu igrala ù kolo. Za to vrîme, mojê je doma avizalo da mi je Ante (suprug, op. a.) nigdi u Arabîju svršîja s broda u ošpidâl. I oni meni to ne dôc rêc, nego têko kad san u sunca zalaz ušla u kuću. Noge su mi se osikle...« U kolu su, prema njezinu iskazu, igrali zajedno muškarci i žene, iako su muškarci bili u manjini: »Kolo bi počînjale starije žene. Onâ îz kola, kojâ je znâla pîvat, vodîla bi, a drugi bi odgovarali. Pîsmu bi privâcali i onî s bandê.«

– Tu su zatim napjevi koji su se pjevali tako kao što se pjeva u nekim mjestima otoka šibenskog arhipelaga (Tisno, Prvić, Murter, Kaprije: *Narodno stvaralaštvo šibenskog područja i šibensko otočje*, Muzej grada Šibenika, 1980.), a izvode se u ženskom, tercnom dvoglasu, s unisonim završecima fraza. Autor ove zbirke je za svojih ljetnih boravaka na Ploči, od početka sedamdesetih do polovine osamdesetih godina prošlog stoljeća, imao privilegiju uživati u ovim napjevima iz grla vrsnih pjevačica, Franke Dèvić-Selê (1928.) i njezine *drūge* Rōke Lučîn (1931.), koje su se gotovo redovito, za blagdanskim popodneva nalazile u uvali Vela Rina, na mjestu zvanom Bašina Struga, i pjevale punim glasom.

– Kao ›najmlađe‹ (kako po svom postanku, tako i po načinu izvođenja) navedimo sada i napjeve kojih je šesnaest objavljeno u ovoj zbirci, koje, zbog toga, što ih izvode skupine pjevača zvane klapama, nazivamo klapskim napjevima. Tu je riječ o troglasnom pjevanju (ponekad i četveroglasnom, od početka 20. st. uglavnom u gradovima), nastalom u nekim dalmatinskim gradovima početkom 19. st., poslije francuske vladavine, a to se pjevanje (naročito od druge polovine 20. st.) proširilo i izvan njih. Klape se formiraju kao neposredna posljedica toga što je francuska administracija zabranila djelovanje crkveno-vjerskih udruga, bratovština. Zborovi ovih bratovština danas su poznati i kao pučki *pivači* (svaka bratovština imala je svoj zbor, a kako je u pojedinim gradovima znalo djelovati i po nekoliko njih, bila je riječ o velikom broju pjevača), koji sada ostaju bez svoje funkcije vezane uz crkvene obrede. Zborovi se sada ›drobe‹ u manje skupine pjevača, okupljene po drugim kriterijima (rodbinske, prijateljske, susjedske veze....) prilagođavajući se novim uvjetima življenja poslije Francuske revolucije, a pod utjecajem iluminizma, koji, dakako, nije mimoišao ni naše krajeve.

Kako smisao ovog uvoda nije znanstvena analiza zapisanog i u zbirci prezentiranog materijala, ovdje ćemo pokušati analizom dvaju napjeva (od ukupno njih šesnaest) pokazati kako ponekad i najmanji detalj, jedna riječ nekog napjeva može ukazivati na elemente povijesti zajednice u kojoj je napjev nastao, održavši se do naših dana.

Kao prvi primjer uzeti ćemo napjev *Sunce na zahodu*. Već u naslovu (prvom stihu) ovog napjeva nailazimo na arhaizam (za zalaz sunca) *zahod*, izraz koji se u ovim krajevima uz more gotovo nigdje ne koristi. Riječ je to praslavenskog podrijetla i morala je nastati negdje u kraju gdje nema mora, gdje sunce zalazi za kakvim brežuljkom, brdom, šumom, za koje ono na kraju dana *hodi*, *zahodi* (isto važi i za psl. oblik *za-lazit*). U krajevima (a u njih, dakako, spada i Ploča) pak, koje sa zapadne strane oplakuje more, za koje onda sunce u svom smiraju *pada* (prema davnom vjerovanju da je zemlja ravna ploča, a more se na njezinu kraju, kao kakav ogroman vodopad strovaljuje, ruši, *pada* u bezdan), govori se da sunce *za-pada*. Tako arhaizam *zahod*, preživjevši (u pjesmi) stoljeća i stigavši do naših dana, istraživaču/melografu daje, makar slabašan ›vjetar u leđa‹ za tvrdnju, da je dio današnjeg življa Ploče, u nekim prošlim vremenima (16. – 17. st. ???) na nju doselio sa strana koje su daleko od mora.

I napjev *Vi mladi mornari* otvara prostor nedoumicama i pitanjima. Najprije se postavlja pitanje vremenu i načinu njegovog nastajanja. Tekst napjeva, naime, govori o Mletcima, gradu koji je dugih 376 godina bio glavni grad žiteljima ovog dijela naše domovine, pa tako i onima s Ploče. Zbog svoje iznimne ljepote i grandioznosti taj je grad ostavio neizbrisiv trag u svijesti puka kao pojam vrha estetskog doživljaja ljepote što se onda, gotovo kao dio kakvog nasljednog estetskog koda nastavilo prenositi na svijest generacija koje će stasati i poslije silaska ove države i njezina glavnoga grada s povijesne scene, prije više od dvaju stoljeća.

Kako drugačije objasniti činjenicu da se u tekstu pjesme koja je vjerojatno nastala u vrijeme kad već postoji *reoplan* što ga djevojka želi poslati u Mletke, da joj vrati *sivoga sokola*, dakle, više od stotinu godina po nestanku Mletaka kao države, u pjesmi, istovremeno pjeva o avionu i o *mletaškin rivi* te *mletaškin divojkan*? (Pjesma sigurno nije nastala za vrijeme mletačke vladavine, a *reoplan* ›uletio‹ u nju kasnije).

O KAZIVAČIMA, ZAPISIVAČU I ESTETICI NAPJEVA

Sve napjeve tiskane u ovoj zbirci zapisao je Duško Geić 28. listopada 2017. na otočiću Ploči. Pjesme je u svom domu kazivala Boška Dević (79), pjevajući dionicu I. tenora (inače je, kao što je to u više navrata tijekom snimanja rekla, »cili svoj život pivala sekundu«, tj. dionicu drugog glasa). Njezin su pjev te večeri potpomagali sin Đorđe (52) i nećakinja Fani Marić (49) kao II. tenori te Boškin suprug Kuzma (84), kao bas, čineći tako troglas kakvim je dalmatinska klapa razgaljivala puk (jednako *težake* i *artište*), ali i samu sebe, sve do početka 20. st., kada se postupno u nju ›uvukao‹ bariton kao četvrti glas.

Boška Dević (djevojački Lučin) rođena je na Ploči, na kojoj provodi djetinjstvo i mladenaštvo. Na škoju se udaje, rađa sve troje svoje djece, da bi u 34. godini života (1972.) otišla s obitelji živjeti u grad, gdje u strpljenju čeka vrijeme kada će joj se posložiti životne prilike za mogući povratak na rodni škoj. Dogodilo se to 1990. godine, od kada Boška na Ploči prkosi jednako godinama kao i narušenu zdravlju, intenzivno radeći u polju, u svakom trenutku spremna i orna za pjesmu. Tako je zapisivaču, kad je nekoliko dana prije snimanja dogovarao s njom termin, kazala: »Napravimo to ča prin, jerbo će mi vajat poč u bolnicu. Kalala san tridesetak kili.« A sreli smo se zapravo slučajno. Ona je radila u masliniku pokraj puta iz Vele Rine za Borak.

Ni mjesec dana poslije (polovinom studenog) na moj upit o zdravlju, Boška odgovara: »Puno san bōje. Pripородilo me je branje maslin«, da bi mi njezina nećakinja Fani, nekako u to isto vrijeme, na *vaporu*, odlazeći s Ploče, kazala: »Eno je [Boška op. a.] i danas bila u maslinan. Ja san brala svoje u ogradi pedesetak metri daje od njezine i cili božji dan je slušala kako piva.«

Te tihe večeri *ploškoga Mijovilskoga lita*, tijekom našeg druženja (i snimanja), Boška je, poslije čitavog dana provedenog u maslinan, nezadovoljna svojim pjevanjem, u nekoliko navrata komentirala: »E, drukčije bi to bilo da je meni sad ovōd moja drūga. Ona je pivala prīmo [prvi glas], a ja san ūvi bila sekōnda«. A što joj se to događalo?

Događalo joj se, zapravo, to (čemu je zapisivač u nizu navrata, tijekom svoje melografske prakse na terenu, bio svjedokom) da kao pjevačica, našavši se u ulozi kazivačice, ne zna, ili zna tek djelomično otpjevati melodiju pjesme koju je, inače, kao dio skupine (ali ne i vođa) pjevala čitava života. Ovaj vid nesigurnosti posebice zna biti izražen kod započinjanja pjesme. Naime, najveći broj dalmatinskih napjeva u izvođenju višeglasne skupine ili klape počinje solom prvog glasa (*prīma*), kojem se onda nakon par otpjevanih nota, priključuju drugi (*sekōndi*), da bi se tek onda u pjesmu uključili *basi*. Našav se, dakle, u takvoj ulozi, pjevač(ica)/kazivač(ica) u uvodnim taktovima napjeva zna lutati između dionica prvog i drugog glasa, »tražeći se«, što onda ima za posljedicu njegovu/njezinu nesigurnost i dodatnu nervozu. »Zaborav« kazivačâ jednako se tako događa i u odnosu na tekstove napjeva.

Kad je riječ o napjevima prezentiranim u ovoj zbirci, oni svojom estetikom i tematikom (što je i logično), u mnogim detaljima zrcale način i uvjete življenja stanovnika Ploče kao zajednice, u kojoj su ti napjevi dio svakidašnjice. Ta estetika proizlazi jednako iz skromnosti i jednostavnosti življenja (života, egzistencije) pojedinaca na kršu *škoja*, kao i iz onih segmenata življenja koji sežu u dalju/dublju povijest (pod/s/vijest) ove malene zajednice.

To su napjevi jednostavne melodije, koja je gotovo asketski ogoljena, lišena svakog ukrasa, *fioreta*, ljepotarenja, glazbenih elemenata znanih i tako čestih u napjevima bogatijih sredina, kod kojih tenor za vrijeme pjevanja spontano, u svojevrsnom stvaralačkom zanosu, zna obogaćivati osnovnu melodijsku liniju glazbenom estetikom koja izvire iz samog puka, zahvaljujući talentu i osobnosti tenora, kao izvršitelja.

I dok tako, s jedne strane, *ploške* pučke napjeve obilježava poprilična melodijska skromnost, krasí ih nevjerojatno tekstualno bogatstvo, s velikim brojem kitica, vrlo često, gotovo bismo mogli reći, pripovjedački strukturiranih.

TRI ZAPISA S OTOČIĆA PLOČE

Zapisao Duško Geić

Marica na prozor

Larghetto ♩ = 60

1. Ma - ri - ca na pro - zor gla - vu na -
 2. O - tac je njoj do - ša: Ča ti je -
 3. Ne pi - taj o - će moj, do - ve - di
 4. Dra - gi je njoj do - ša, s li - ve je
 5. Ne pla - či dra - gi moj, dru - gon te
 6. Do gro - ba, ne - voj - nu ne - ka me

5

slo - ni - la o - dav - na se je
 Ma - ri - ce?! Je - si li o - zdra -
 dra - ga mog, da mu ja je - dnu
 ru - ke sta, sa rup - cen u ru -
 o - sta - vjan, s o - vin te ja po -
 i - spra - tu, če - ti - ri ko - nja

9

zna - lo da ne - će pri - bo - lit.
 vi - la, o - ćeš li pri - bo - lit?
 rič re - čen pri - je ne - go u - mren.
 ka - ma gor - ko je on pla - ka.
 zdrav - jan u gro - bu ćeš me nač.
 vra - na i o - san mo - ma - ka.

Vi mladi mornari

Adagio ♩ = 69

1. Vi mla - di mor-na-ri, iz ko - ga ste gra - da,
 2. Je - smo ga vi - di - li na mle - ta-škun ri - vi,
 3. Vi mla - de di - voj - ke po - boj - te se Bo - ga,
 4. Ja ću va - mi re - o - plan, o - li zra - ko - plo - va,

5

je - ste li vi - di - li mo - ga mi - la dra - ga.
 di se raz - go - va - ra s mle - ta-škin di - voj - kan.
 i vi po - ša - ji - te mo - ga dra - ga do - ma.
 a vi me - ni mla - don si - vo - ga so - ko - la.

Sunce na zahodu

Adagio ♩ = 69

1. Sun - ce na za - ho - du, ja za - li - van cvi - će,
 2. Ča mi je o - sta - lo na kru - ni stu - den - ca,
 3. Pr - vi o ju - ba - vi, dru - gi o po - šte - nja,

5

i gle - dan dra - go - ga di u - mi - va li - ce.
 s o - tin san za - li - la tri bo - ra ze - len - ca.
 tre - ći mo - me dra - gon sla - ka go - vo - re - nja.

ISSN 1330-1128 (Tisak) • ISSN 2584-4059 (Online)

UDK: 78+39(497.58) • CODEN: BAGLEC

BAŠĆINSKI

JUŽNOHRVATSKI ETNOMUZIKOLOŠKI GODIŠNJAK • ETHNOMUSICOLOGICAL YEARBOOK OF SOUTHERN CROATIA

GLASI

• GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR-IN-CHIEF

• MIRJANA SIRIŠČEVIĆ

• GOST UREDNIK – GUEST EDITOR

• VITO BALIĆ

• KNJIGA 13

• SPLIT

• 2017. – 2018.

UREDNIŠTVO – EDITORIAL BOARD

VITO BALIĆ, HANA BREKO KUSTURA (ZAGREB), JOŠKO ČAleta (ZAGREB),
MIHO DEMOVIĆ (ZAGREB), BOŽIDAR GRGA, JERKO MARTINIĆ (KÖLN, NJEMAČKA),
VEDRANA MILIN-ČURIN, MAGDALENA NIGOEVIĆ, ANKICA PETROVIĆ (LOS
ANGELES, SAD), DAVORKA RADICA, MIRJANA SIRIŠČEVIĆ, IVANA TOMIĆ-FERIĆ,
NENAD VESELIĆ (RIM, ITALIJA)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK – EDITOR-IN-CHIEF
MIRJANA SIRIŠČEVIĆ

GOST UREDNIK – GUEST EDITOR
VITO BALIĆ

TAJNIK – SECRETARY
BRANKA LAZAREVIĆ

GRAFIČKI UREDNICI – GRAPHIC EDITORS

GORKI ŽUVELA

ŽANA SIMINIATI VIOLIĆ

IZDAJU – PUBLISHED BY

ODSJECI ZA GLAZBENU TEORIJU I GLAZBENU PEDAGOGIJU UMJETNIČKE
AKADEMIJE U SPLITU

ZA IZDAVAČA – FOR THE PUBLISHERS
EDVIN DRAGIČEVIĆ

LEKTORI I PREVODITELJI / LANGUAGE EDITORS AND TRANSLATORS:

TRIŠNJA PEJIĆ (ENGLISKI / ENGLISH)

NELA RABAĐIJA (HRVATSKI / CROATIAN)

KOMPJUTERSKI SLOG / COMPUTER LAYOUT:

VITO BALIĆ

UDK

SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U SPLITU

ADRESA UREDNIŠTVA – ADDRESS

FAUSTA VRANČIĆA 19, HR – 21000 SPLIT

E-MAIL: BASCINSKIGLASI@UMAS.HR

CIJENA – PRICE

120,00 KUNA

TISAK – PRINTED BY

JAFRA PRINT

SPLIT, 2018.